ФОНД ПЕРВОГО ПРЕЗИДЕНТА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН – ЛИДЕРА НАЦИИ

СОВЕТ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

Қордың кітапханасы • Библиотека Фонда

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ И ВОСТРЕБОВАННОСТЬ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

VI Международная научная конференция

Сборник статей
(часть 3)

Общественно-гуманитарные науки

УДК 001
ББК 72.4
И66

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Г.С. АБДИРАЙЫМОВА – Председатель Совета молодых ученых при Фонде Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации, доктор социологических наук, профессор кафедры социологии и социальной работы КазНУ им. аль-Фараби

ОТВЕТСТВЕННЫЕ РЕДАКТОРЫ:

Ж.М. ДЮСЕМБЕКОВА – кандидат экономических наук, доцент кафедры «Маркетинг» КазЭУ им. Т. Рыскулова

С.А. АМИТОВ – кандидат социологических наук, доцент кафедры социологии и социальной работы КазНУ им. аль-Фараби

И 66 **Инновационное развитие и востребованность науки в современном Казахстане:** Сборник статей Международной научной конференции (г. Алматы, 22–23 ноября 2012 г.). – Алматы, 2012.
Ч. 3: Общественные и гуманитарные науки.

ISBN 978-601-250- 184-1

В настоящий сборник вошли материалы VI Международной научной конференции «Инновационное развитие и востребованность науки в современном Казахстане» (г. Алматы, 22–23 ноября 2012 г.).

Материалы предназначены для молодых ученых, исследователей, преподавателей, студентов и аспирантов, интересующихся проблемами развития современного общества.

УДК 001
ББК 72.4

ISBN 978-601-250-184-1
ISBN 978-601-250-181-0

© «Фонд Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации», 2012
© Издательская компания «Раритет», 2012

Ә.Т. Омарова, С.М. Дүйсенова. Қазіргі қоғамдағы ғылымның рөлі 310
А. Орынтай, С.А. Амитов. Қазақстан қоғамындағы жұмысбастылықтың гендерлік аспектісі 314
Ж.О. Өмірбекова, Л.А. Аскар XX–XXI ғасырларда дүниежүзінде орын алған экстремистік және террористік әрекеттер 320
З.Н. Оспанова, Г.С. Абдирайымова. Этапы эволюции продолжительности жизни населения Казахстана: статистический анализ 324
Ә.Т. Омарова, А.М. Султанова. Білім беру жүйесін реформалау ерекшеліктері 329
А.М. Рысмолдаева. Особенности потребительского поведения студенческой молодежи в современных условиях 332
А.Т. Садыкова, М. Холикова. Психология религиозного экстремизма 335
С. Сарыбаев, Г.О. Абдикерова. Қазақстандағы ҮЕҰ-дың жалпы көрінісі, мәселелері, дамуы 341
С.Ж. Снабеков. Жастардың күнделікті өміріндегі ақпараттық технологиялардың рөлі 344
А.Д. Тастанова, Ж.Н. Байтенова. Қазіргі заманғы діни экстремизм мен терроризмнің шығуы және оның мәні 347
А.С. Тлепберген, Г.С. Әбдірайымова. Қазақ жастарының әлеуметтенуі және салт-дәстүр 349
З.Б. Хамидулина. Развитие полиязыковой культуры личности посредством интернет-коммуникаций 353
А.М. Чинасилова, Ш. Бейсенбекова. Егде адамдардың әлеуметтік эксклюзиямен күресу үшін өзін-өзі жетілдіруі 356
М.К. Шнарбекова. Международные и национальные системы показателей качества жизни населения 360
А.Д. Шутикова, Г.А. Кенжакимова. Қазақстан Республикасында мүгедектердің білім алуының әлеуметтік мәселелері 364
Шнарбекова М.К., Махмутова З.Б., Қазбекова А.А. ДІНИ САУАТТЫЛЫҚ ХАЛЫҚТЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУ КЕПІЛІ 368
Н.Х. Мирзакирова. Киберспорт как стиль жизни современной молодежи 371
Д.И. Разакова. Выявление характеристик странового бренда и их классификация 375
М.И. Заитова. Особенности маркетинга гостиничных услуг 379
А.Н. Тейлибаева. Организация распределения готовой продукции на основе маркетинговой логистики 384
Б.М. Жакипов. Исследование конкурентных возможностей компании 386
М. Периеева. Өнеркәсіпте өнімнің жаңа түрлерін өндіруді игерудің экономикалық тиімділігі 391
Г. Оскенбай. Мировой опыт развития системы пенсионного обеспечения граждан 394

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ И ВОСТРЕБОВАННОСТЬ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

VI Международная научная конференция

Сборник статей
(часть 3)

Общественно-гуманитарные науки

Подписано в печать 14.11.12. Формат 60х84 1/16. Бумага офс. Печать офс.
Усл.печ.л. 23,4. Тираж 100 экз.

Издательская компания «Раритет»
050022, г. Алматы, ул. Масанчи,98
Тел./факсы: 8 (727) 260-67-08, 292-88-36
E-mail: rarity_pc@mail.ru
www.rarity.kz

Отпечатано в Издательской компании «Раритет»

2. *Парсонс Т.* Система современных обществ. М. Аспект Пресс. 1998.
3. «Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда» Выступление Президента Н. Назарбаева от 6 июля 2012 г. http://www. akorda.kz.
4. *Парсонс Т.* Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения// Американская социологическая мысль. М. 1996.
5. *Парсонс Т.* Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем // Американская социологическая мысль. М. 1996.

Ә.Т. Омарова,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
әлеуметтану және әлеуметтік
жұмыс кафедрасының аға оқытушысы;
С.М. Дүйсенова,
әлеуметтану және әлеуметтік
жұмыс кафедрасының докторанты

ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ ҒЫЛЫМНЫҢ РОЛІ

Алдымен тарихқа жүгінейік. Қайта өрлеу дәуірінен бастап, ғылым дінді соңғы орынға жылжытып, адамзаттың дүниетанымында басты орын алады. Егер бұрындары қандай да бір дүниетанымдық ойларды тек шіркеулер ғана ұсына алса, кейінірек барлығы ғалымдардың қауымдастығына ауысты. Ғылыми қауымдастықтар қоғамның барлық өмір саласының талаптарын белгілесе, ғылым ақиқаттың жоғары беделі мен критерийі болып табылады.

Бірнеше ғасыр бойы адамдардың және әртүрлі кәсіби салаларды бекітуші басты, базалық іс-әрекеті болып ғылым табылады. Тек ғылым маңызды, базалық институт, өйткені онда әлемнің бейнесі мен жалпы теориясы қалыптасты және осы бейнеде жеке теориялар және соған сәйкес, қоғамдық тәжірибедегі кәсіби іс-әрекеттің пәндік саласы бөлініп көрсетілді. Қоғамның даму «орталығы» ғылыми білім болса, ал білімнің өндірісі – материалдық және рухани өндірісінің мүмкіншілігін анықтайтын өндірістің негізгі түрі болып табылады.

XX ғасырдың екінші жартысында қоғамның дамуында ғылымның өзінде де, қоғамдық тәжірибесінде түбірлі қайшылықтар анықталды. **Ғылымдағы қайшылықтар:**

1. Ғылым арқылы құрылған әлемнің бейнесін құрудағы қайшылықтар және ғылымның өзі тудырған ғылыми білімнің құрылымындағы ішкі қайшылықтар, ғылыми парадигмалардың ауысу туралы пікірді қалыптастыру (Т. Кун, К. Поппер және т.б. жұмыстары);

2. Ғылыми білімнің қарқынды өсуі, оның өндіру құралдарының технологизациясы ілем бейнесінің бірден өсуіне және соған сәйкес, кәсіби саланың көптеген мамандықтарға бөлінуіне әкелді;

3. Қазіргі қоғам қатты өзгеріп ғана коймай, полимәдениетті болды. Егер бұрын барлық мәдениет еуропалық ғылыми дәстүрдің бір «кілті» арқылы сипатталса, ал қазір әрбір мәдениет тарихта өзін-өзі суреттеуге және өзін-өзі анықтауға мүмкіндігі бар. Бірыңғай әлемдік тарихты сипаттау аса мәселелі болды. Мозаилық қоғамды қалыптастыру және оны қалай басқару туралы сұрақтар туындады. Дәстүрлі ғылыми үлгілер өте тар *шектеулі диапазонда жұмыс жасайды:* жалпыны, әмбебаптылықты бөлу туралы сөз болғанда, әртүрліні қарастыру қажет.

4. Алайда, басты мәселе онда емес. Ең бастысы, соңғы онжылдықтарда ғылымның ролі (ең кең мағынада) қоғамдық тәжірибеге деген қатынасы мәндік өзгерді. Ғылым даму шегіне жетті. XVIII ғасырдан XX ғасырдың ортасына дейін ғылыми жаңалықтар бірінен соң бірі ашылып, ал тәжірибе ғылымның артынан еріп бұл жағалықтарды материалды да, рухани да қоғамдық өндерісте бұл жаңалықтарды жүзеге асырды. Алайда, бұл кезең бірден үзілді, ең соңғы ірі ғылыми жаңалық болып лазерді тудыру болды (КСРО, 1956 ж.). Осы уақыттан бастап, ғылым тәжиребенің технологиялық дамытуына көше бастады, яғни «ғылыми-техникалық революция» түсінігі «технологиялық революция» түсінігімен ауыстырылып, оның артынша «технологиялық заман» түсінігі пайда болды және т.б. ғалымдардың негізгі көңілі технологияны дамытуға аударылды. Мысалға алсақ, компьютерлік техника мен компьютерлік технологияның барынша дамуы. «Үлкен ғылым» көзқарасынан заманауи компьютер XX ғасырдың 40-жж. Алғашқы компьютерлерімен салыстырғанда, былайша айтқанда ешқандай жаңалықты көрсеткен жоқ. Алайда, оның көлемдері көлемдері кішірейіп, жұмыс жасау жылдамдығы көбейіп, жадысы жоғарылап, адам мен компьютер арасындағы байланыс тілдері пайда болып, яғни технология жоғары дамыды. Осылайша, ғылым тәжірибені қамтамасыз етуге ауысты.

Егер, бұрын колданыста теориялар мен заңдар болса, енді ғылым жалпылаудың бұл деңгейін сирек қолданып, өз көңілін мәселені шешудің түрлілік мүмкіндіктерін сипаттаушы үлгілерге көңіл аудара бастады. Сонымен қатар, қолданушы үлгі алдыңғы теорияға қарағанда әлдеқайда пайдалырақ болып шықты.

Ғылыми зерттеулерге тарихи екі негізгі бағыт белгілі. Алғашқысының негізін салушы Г. Галилей болды. Оның көзқарасы бойынша, ғылымның мақсаты құбылыстардың негізінде жатқан, осы тізіммен туындаған объектілердің мүмкіндіктерін көрсетіп, тәртіпті тудыру, жаңа құбыластарды ашу болып табылады. Бұл өзіндік «таза ғылым», теоретикалық тану деп аталды.

Екінші бағыттың авторы Френсис Бэкон. Ол туралы сирек еске алғанымен, бірақта оның көзқарасы өзіндік негізге ие. «Мен адамзат қуаты мен болашағының дамуына негіз салу үшін жұмыс жасаймын. Бұл мақсатқа жету үшін схоластикалық келіспеушіліктегі емес, жаңа еңбектерді ойлап табуға бағытталған ғылымды ұсынамын». Бүгінгі ғылым, дәл осы – тәжірибенің технологиялық дамыту жолымен жүріп келеді;

5. Егер бұрын ғылым «мәңгілік білімді» өндіріп, ал тәжірибе «мәңгілік білімді» қолданып, заңдар, қағидалар және теориялар жүзжылдықтар, кем дегенде ондаған жылдар бойы жұмыс жасаса, соңғы кездері ғылым гуманитарлық қоғамдық және технологиялық салаларда «жағдайлық» білімге ауысты.

Бірінші кезекте бұл құбылыс толықтырушы қағидамен байланысты. Толықтырушы қағида физикадағы XIX және XX ғғ. аралығындағы кезеңдердегі, зерттеуші объектіні қарастыра отырып, қолданушы құрал арқылы оған белгілі бір өзгертулерді алып келетінін білген кездегі жаңалықтар нәтижесінде пайда болды. Бұл қағида алғаш рет Н. Бормен қалыптасты: құбылыстардың жалпылығын жүзеге асыру санада «толықтырушы» түсініктер класын қолдануды қажет етеді. Әсіресе, физикада, бұл белгілі бір физикалық көлемдер туралы тәжірибелі мәліметті алу, біріншіні толықтырушы басқа көлемдерді өзгертумен тікелей байланысты болды. Осы толықтырушы қағидасына байланысты, әртүрлі тану сфераларында қарсы жағдайларды суреттейтін класстар арасындағы эквиваленттілік қалыптасты.

Толықтырушы қағидасы ғылым тізбегін толығымен өзгертті.

Егер, классикалық ғылым қорытынды және аяқталған білім жүйесін алуға бағытталған; бірмәнді жағдайларды зерттеуге; зерттеушінің қолданатын құралы; ғылым фондының құрамына кіретін білімнің абсолютты шынайы ретінде; тұтастық білім ретінде жүйеленсе, онда толықтырушы қағидасы пайда болғаннан кейін жағдай өзгерді. Маңыздысы: зерттеушінің ғылым контекстінде субъектті іскерлігін қолдану, білім пәні

ұғымының өзгеруіне әкелді: енді ол «таза күйдегі» шынайылық емес, қабылданған теоретикалық және эмпирикалық призмалар арқылы берілген және танылып отырған субъектпен; зерттеліп отырған объектімен зерттеушінің *карым-катынасы жиі* ерекше жағдайларда болатын объектінің субъектіні танудағы әртүрлі көрсеткіштеріне алып келетін, бір бөлігі болып табылады. Ал, бұл дегеніміз объектінің әртүрлі ғылыми сипатталуы, соның ішінде бір объектіні сипаттайтын әртүрлі теориялардың, бірдей пәндік аймақтарының теңдіктері. Сондықтан да, Воландтың айтуы бойынша: «Барлық теориялар бір-бірін толықтырады».

Осылай, мысалы қазіргі таңда көптеген әлеуметтік-экономикалық жүйелер математиканың белгілі бір бөлімдерін қолдана отырып, математикалық модельдердің қалыптасуы арқылы зерттеледі: дифференциалдық теңдеулер, мүмкіндік теориялары, *нақты емес логика, интервалды талдау* және т.б. Алайда, *әртүрлі* математикалық құралдарды қолдану арқылы жасалынған, белгілі бір құбылыстардың моделдеу нәтижелерінің интерпретациясы, жақын болғанымен де, әртүрлі қорытынды береді.

Екіншіден, қазіргі таңда, ғылыми зерттеулердің көп бөлігі қолданбалы салада, соның ішінде, экономикада, технологияда, білімде және т.б. салаларда жүргізіледі және де өндірістік ұйымдардың, қаржылық құрылымдардың, білім ұйымдарының, фирмалардың және т.б. оптималды модельдерін жасауға арналады. Бірақ қазіргі уақыттағы және қазіргі нақты жағдайдағы оптималдылық алынады. Мұндай зерттеулердің *нәтижелері өзектілі* уақыты қысқа – шарттары өзгереді, мұндай модельдер ешкімге қажет болмай қалады. Бірақ, онысына қарамастан, бұл ғылым да қажет ж»не осындай зерттеулер ғылыми зерттеулер болып саналады.

6. Егер біз бұрын білім сөзін ғылыми білім мағынасында колданған болсақ, қазіргі таңда адамзат ғылыми біліммен қатар мүлдем басқа да білім түрлерін қолдануға мәжбүр. Мысалы, компьютер мәтіндік редакторын пайдалану ережелерінің білімі – бұл аса күрделі білім. Алайда ғылыми болуы екі талай– қандай болмасын жаңа мәтіндік редактордың пайда болуымен бұрынғы білім болымсыздыққа ұшырайды. Немесе, банктер және деректер қоры, стандарттар, статистикалық көрсеткіштер, көлік қозғалыстары кестесі, интернеттегі үлкен ақпараттық массивтар және сол сияқты тағыда басқа әрбір адамның күнделікті өмірде көбіне пайдалануға дәл келетін заттар. Яғни қазіргі таңда ғылыми білім басқада, ғылыми емес білімдермен қатар болып келеді. Көбіне, әр түрлі басылымдарда авторлар бұл ұғымдарды білім (ғылыми білім) және мәлімет деп бөлуді ұсынады.

Тәжірибедегі қарама-қайшылық. Ғылымның дамуы, ең алдымен жаратылыстану ғылымы мен техникалық білім адамзатқа *индустриалды революцияның* дамуын әкелді, соның арқасында XX ғасырдың ортасында негізгі мәселе болған тарихтың даму барысында барлық адамзаттың басынан өткен – аштық мәселесі өз шешімін тапты. Тарихтың даму барысында адамзат алғаш рет өзін тамақтандыра алды, сонымен қатар алғаш рет өзіне жайлы тұрмыстық жағдай жасай алды. Сонымен бірге, ол адамзаттың дамуындағы азық-түлік, тауар, қызметтер молшылығы пайда бола бастаған *постиндустриалды кезең* деп аталатын жаңа әлемге ауысуына себеп болды, осыған байланысты барлық дүниежүзілік экономикасында үлкен бәсекелестік дами бастады. Сондықтан да қысқа мерзімде әлемде үлкен деформация – саяси, экономикалық, қоғамдық, мәдени және т.б. бола бастады. Соның ішінде, осы жаңа кезеңнің белгілерінің бірі саяси, экономикалық, қоғамдық, құқықтық, технологиялық және басқа да жағдайлардың тұрақсыздығы мен қозғалысы болды. Әлемде барлығы үздіксіз және қатты өзгере бастады. Демек, жаңашылдық пен жаңа жағдайларға қолдануда тәжірибе әрдайым өзгеріп отыру керек. Осылайша, тәжірибе инновациялығы уақыт атрибуты болып қалыптасады.

Егер ертеректе, осыдан он жыл бұрындары ұзақ тұрақтылық жағдайында өмір сүрудегі қоғамдық тәжірибені қарастыратын болсақ, тәжірибелік жұмыскерлер –

инженерлер, агрономдар, дәрігерлер, мұғалімдер, технологтар және т.б. ғылым, ғалымдар жаңа ұсыныстар жасап шыққанша, сосын оларды сараптамада мақұлдағанша, содан кейін конструкторлар мен технологтар соған сәйкес конструкциялар мен технологияларды жасап және мақұлдап, содан кейін ғана тәжірибеге бұқаралы енгенін асықпай күте алған болса, бүгінгі таңда бұндай күтудің мәні жоқ. Бұның бәрі болғанша, жағдай түп тамырымен өзгереді. Сондықтан да тәжірибе басқа табиғи және объективно жолмен дамыды – тәжірибелік жұмыскерлер әлеуметтік, экономикалық, технологиялық, білім беру және т.б. жүйелерінің инновациялық үлгілерін жасап шығарды.

Өткен ғасырда ғана теориямен бірге жоба мен бағдарлама сияқты интеллектуалды *ұйымдастыру пайда болған* [2], XX ғасырдың соңында оларды жасау мен жүзеге асыру бұқаралы болып кетті. Олар тек теориялық біліммен ғана емес талдау жұмысымен қамтамассыз етіледі. Ғылым болатын болса өзінің теориялық күшіне қарамастан жаңа белгілік формаларды бұқаралы дайындау тәсілін тудырып, және бұл жаңа технологиялар үшін материалдар болып табылады. Бұл технологиялар заттық қана емес, сонымен қоса белгілік өндіріс. Жалпы айтар болсақ, технология жобамен, бағдарламамен қоса қызметті ұйымдастырудың жетекші формасы болды. Қазіргі заманғы технологиялардың ерекшеліктері ешбір теория, ешбір кәсіп *қандайда бір өндірістің барлық технологиялық* циклін жаба алмайтынымен байланысты. Үлкен технологиялардың қиын ұйымы ескі *кәсіптер* тек үлкен технологиялық циклдердің бір-екі сатысы ғана қамтамассыз етеді. Адамға сәтті жұмыс және мансап жасау үшін тек маман болу аз, сонымен қоса осы циклдарға белсенді және сауатты ене білу қажет.

Бірақ, жобаны сауатты ұйымдастыру үшін, жаңа технологияларды, инновациялық үлгілерді дұрыс құрастыру мен жүзеге асыру үшін тәжірибемен айналысатын жұмыскерлерге ойлаудың ғылыми стилі қажет. Ол қазіргі таңда қажетті болып саналатын сапаны диалектті, жүйелі, сараптамалы, логикалық, мәселелердің көріністері мен оларды шешу жолының мүмкін болатын салдарының ауқымдылығы *ретінде* қарастырады.

Әлбетте, негізі – ғылыми жұмыстың дағдылары қажет, ең алдымен – ақпарат ағынымен тез хабардар бола алу және таным (ғылыми болжам) сияқты, жаңа жүйелердің – экономикалық, өндірістік, технологиялық, білім беру және т.б. прагматикалық (тәжірибелік) инновациялық үлгілерін жасай және қолдана алу. Осыған сәйкес, барлық рангтегі – менеджерлар, финансисттер, инженерлер, технологтар, педагогтар және т.б. тәжірибемен айналысатындардың ғылымға, ғылыми зерттеулерге бет бұруының жалпы себептері – жалпы әлемдік тенденция.

Шынымен де, бүкіл әлемде, соның ішінде ТМД елдерінде қорғалып жатқан *диссертация саны көп деп* айтсақ болады. Айта кетерлік жайт, бұрындары ғылыми дәреже жоо-ның оқытушылары мен ғылыммен айналысатын қызметкерлерге ғана қажет болса, қазір диссертацияны практикамен айналысатын жұмыскерлер көп қорғайды. Олар үшін ғылыми дәреженің болуы маманның кәсіби біліктілігінің көрсеткіш деңгейі болып саналады.

Осы жерде, жұмысшылардың білім деңгейіне байланысты жалақы динамикасы қызықты. АҚШ-та өткен ғасырдың 80-жылдары жоғары білімі бар адамдардың сағатпен жалақысы 13 пайызға өсті, ал жоғары оқу орнын бітірмегендердікі – 8 *пайызға* төмендесе, орта білімі бар адамдардікі 13 пайызға қысқарды, ал тіпті орта мектепті бітірмегендер 18 *пайыз жалақысынан айырылды*. Алайда, 90-жылдары жоо бітірген түлектердің жалақысын өсіру тоқтатылды – жоғары білімі бар адамдар осы уақытқа дейін «орташа» жұмыскерлер – 80-жылдардағы мектеп түлектері секілді болды. Ғылыми дәрежесі бар адамдар – бакалавр 30 пайызға, докторларда тіптен екі есе өсті. Бұл жағыдай ТМД елдерінде де жақсы жұмысқа жоғары білімі бар мамандардан гөрі кандидаттарды, болып жатырса докторларды алады [3].

Жоғарыда айтылғандарға сүйене келе, ғылым мен тәжірибе қазіргі таң шарттарында шапшаң үйірлеседі деген қорытынды жасауға болады. Соның ішінде ғылымида практикалықта жұмысты ұйымдастыру кезінде, олардың көптеген жалпылама сипаттары ең алдымен өнімді, инновациялық болды. Яғни, олар жоба логикасында құралады. Жобаның негізінде, келешек жүйесінің(ғылыми зерттеу жобасы жағдайындағы білімнің жаңа жүйесі немесе прагматикалық, практикалық жобалар жағдайындағы жаңа өндірістік, білім беретін, қаржы, технологиялық, және т.б. жүйелер) моделі жатыр Содан соң үлгі жүйелік талдаудың нақтылы ережелері бойынша зерттеледі және оның қабылдануы жағдайында жүзеге асырылады [4]. Тарихта, жобалық ұйымдастыру Қайта туылу дәуірінен бастап дамып келеді. қол өнерден бөлек болған және өнер туындысын құра бастаған кездері өнерде жоба деген сипат пайда бола бастады. Әрине, «жоба» түсінігі мен жоба ұйымдары қызметтерінің түсінігі тек соңғы уақытта пайда болды. Ғылыми зерттеулерде жобалық ұйым қызметі көптеген ғылыми зерттеулердің міндетті атрибуты болжам болған кезде, XIX ғасырдың аяғы мен – XX ғасырдың басында өз орнын тапты деп айтуға болады. Ол таным үлгісі болып табылды және соған сәйкес ғылыми зерттеу жобалық болды. Тәжірибелік іс-әрекетті алып қарайтын болсақ жобалық ұйым XX ғасырдың екінші жартысында толық қалыптасты деп айта аламыз.

Әдебиеттер

1. *Новиков А.М.* О роли науки в современном обществе// Россия XXI. 2006. № 2.
2. *Бурков В.Н., Новиков Д.А.* Как управлять проектами. М. 1997.
3. *Смирнов Е.Э.* Социология образования. СПб. Интерсоцис. 2006. 192 с.
4. *Кларк Бертон Р.* Система высшего образования. М. Высшая школа экономики. 2011. 360 с.

А. Орынтай,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
әлеуметтану мамандығының
4-курс студенті;
С.А. Амитов,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс
кафедрасының соц.ғ.к., доценті

ҚАЗАҚСТАН ҚОҒАМЫНДАҒЫ ЖҰМЫСБАСТЫЛЫҚТЫҢ ГЕНДЕРЛІК АСПЕКТІСІ

Соңғы жылдары экономиканың тұрактануы арқасында әлеуметтік мәселелерге тұтастай бет бұру мүмкіндігі туды. Адам потенциалын дамытуға керекті барлық жағдай жасалып, әлеуметтік жағынан қолдау көрсету сияқты міндеттер саясатымыздың басты бағытына айналуда.

Қазіргі заманғы мемлекеттерге қоғамдық істерге белсенді қатысатын, өздерінің құқықтарын пайдалана алатын және өздерінің ұлттық, мемлекеттік бірлестіктің мүшесі ретіндегі міндеттерін орындай алатын азаматтар қажет. Сол себепті де демократиялық қайтақұрулар шартында қоғам дамуының басты принципі ретінде әлеуметтік әділеттілік болуы керек, ол адамдар құқығының сақталуы мен жынысы бойынша және т.с.с. дискриминацияның барлық түрін жойып шығуға мүмкіндік береді. «Гендер» ұғымы нақты қоғамда әйел мен еректерден әлеуметтік күтімдерді күтуді білдіреді, сондай-ақ олардың

экономикалық әлеуметтік-мәдени және саяси шарттардағы мінез-құлқының ерекшеліктерін айқындайды. «Гендерлік тұрғыдан қарастыру» түсінігі әлеуметтік жағдайларда әйел мен ер кісілердің ерекшеліктерін ескеруді білдіреді.

Экономикалық, әлеуметтік саладағы трансформациялану процессі айқын гендерлік ерекшелікке ие, яғни әйел мен еркекке жаңа проблема мен жақсы мүмкіндіктер береді. Бір жағынан, еңбек, кәсіпкерлік, қоғамдық және саяси өмір салаларында косымша әлеуметтену перспективалары ашылады. Екінші жағынан, болып жатқан өзгерістер біршама қиындықтарға, әсіресе жыныстық теңсіздікке алып келеді [1].

Қоғам дамуының алғашқы кезеңдерінде ерлер мен әйелдер бірдей орындай алатын тұтыну заттары өндірісі басты орын алды. Сонымен бірге негізінен ер адамдар іске асыра алатын еңбек құралдары пайда бола бастады. Мұндай еңбек құралдарын дамыту бұлшық ет энергиясы шығынымен байланысты болғандықтан, ерлердің жұмыс күші тиімдірек болып саналады.

Табиғи жаратылыс негізінде балалардың өмір сүруін қамтамасыз ету мен натуралды үй шаруашылығының қажеттілігін өтеу қызметтері әйелге үй жұмысының бекітілуіне объективті түрде әсер етеді. Тарихи дамудың келесі кезеңдерінде қолөнердің жер өңднеуден бөлінуінде, сауда мен тауар-ақша қатынастарының дамуында отбасы өнімдерінің бір бөлігі ішкі тұтыну шеңберінен шыға бастады. Қоғамдық еңбектің өндіріс пен үй шаруашылығына бөлінуіне қарай әйел еңбегі соңғысының синонимі ретінде қалыптасты. Онан әрі әйел тек үй шаруашылығы және оған байланысты қызмет түрлерімен біріктіріп, әлеуметтік-экономикалық сипатқа ие болды, ал ерлер еңбегі қоғамдық өндірістегі еңбекпен байланыстырылады [2].

Адамның табиғи энергиясын пайдалануға негізделген мануфактураның пайда болуына сұраныс, ең алдымен, ерлердің жұмыс күшіне қатысты туындады. Сондықтан ерлер нақты мамандық бойынша жалдамалы жұмысшының рөлін алғашқы болып меңгерді. Жалдамалы жұмысшының тұрмыстық-отбасылық рөлі өмір сүру қажеттіліктерін табумен шектелді, 12–14 сағаттық жұмыс күні мен еңбек шарттарының ауырлығы жеке шаруашылық жұмыстарын орындауға және бала тәрбиесімен айналысуда уақыт пен күш қалдырмады [3].

Еңбектің механикалық құралдармен жабдықталған мануфактураның өнеркәсіптік өндіріске айналуы, өндіріс технологиясының күрделенуі, еңбек бөлінісінің тереңдеуі белгілі бір кәсіптік біліктілігі бар жұмыс күшіне деген сұранысты тудыртса, екінші жағынан, энергияның механикалық және басқа да түрлерін қолдану өнеркәсіптегі жалдамалы еңбекке әйелдер мен балаларды тартуға мүмкіндік жасады.

Осылайша, өндіріс құралдары мен жұмыс күшінің бірігуіне үстемдік етуші жалдамалы еңбек шарттарында әйел еңбегі шаруашылықтың жеке секторынан қоғамдық секторға қарай ауыса бастады. Бұл әйелдерден дәстүрлі тұрмыстық-отбасылық рөлмен қатар жаңа әлеуметтік – кәсіби рөлді игеруді талап етті. Кәсіби еңбекті үзуді қажет ететін репрадуктивті қызметтің орындалуы, бала тәрбиесіне қатысты және отбасы мүшелеріне қызмет жасау сияқты міндеттер әйелдер үшін жоғары білімділік және кәсіби деңгейге қол жеткізуге мүмкіндік қалдырмайды. Сондықтан, кәсіби біліктілік рөлді кеңінен меңгере отырып, әйелдер аз еңбек ақылы және төмен біліктілікті жұмыс орындарын иеменді.

Алайда, күні бүгінге дейін қоғам санасында әйел еңбегіне қатысты «екінші деңгейлі» көзқарас қалыптасқан. Физиологиялық үдерістің субъектісі ретінде (бала туу қабілеті) бала күтімі мен отбасының басқа да мүшелеріне қызмет көрсету сияқты әлеуметтік үдеріс бекітіліп қалған. Ағылшындық әлеуметтанушылар Л. Мэкки мен П. Потулло айтқандай: «Әйел еңбегі ерлер еңбегінен түбегейлі өзгеше болады. Әйел еңбегіне, ерлер еңбегіне қарағанда, төлем ақы төленеді, әйел еңбегін пайдаланатын салалар ауқымы тар. Әйелдер, әдетте, толық емес жұмыс күшімен қамтылған және олар өндірісте басқа әйелдермен жұмыс істейді. Бірқатар себептерге байланысты әйелдердің еркектерге қарағанда кәсіби